

Увеличаване броя на студентите като антикризисна мярка

Георги Ангелов и Симеон Дянков¹

Февруари 2009

Резюме Описваме предложение за увеличаване на броя на студентите в българските университети с 30 хиляди (около 12% от броя им през 2008). Това се постига чрез създаване на програма за студентски кредити, гарантирани от правителството. Студентските кредити, предлагани конкурентно от търговските банки, ще покриват до 50% от разходите за образование. Остатъкът се покрива от директни държавни субсидии и домакинските бюджети. Предложението е бюджетно неутрално – правителството ще харчи толкова за висше образование колкото преди. Програмата има и друга полза: разширяване на кредитните пазари. Подобни програми са използвани на други места, за да се намали безработицата при икономически кризи и да се увеличи бъдещата производителност.

¹ Старши икономист, Институт Отворено общество, България, и Главен икономист, Finance and Private Sector Vice-Presidency, The World Bank Group. Контакти: george@osi.bg и sdjankov@worldbank.org. Благодарим на Caroline Freund за полезните бележки.

Въведение

В началото на икономическите кризи, трите основни цели на правителствата са ясни: поддържай безработицата ниска, поддържай безработицата ниска, поддържай безработицата ниска. Въпреки че проблемите идват под различна форма – спадащ износ, пресъхващ кредит, спиращо строителство – в крайна сметка те резултират в големи загуби на работни места. Те, от своя страна, разпростират страданията от икономическото забавяне и са особено проблематични когато са концентрирани географски. Правителствата са създали социални мрежи за сигурност, за да облекчат лошите ефекти от загубата на работни места. Но няма програма, която да е толкова ефективна при адресиране на безработицата колкото е запазването на работните места на първо място.

Най-бързият и най-важен начин за насърчаване на заетостта по време на кризи е да се остават повече средства в ръцете на работодателите, така че те да избегнат уволняването на работници. Това може да стане чрез данъчен стимул. Данъчният стимул работи бързо – за разлика от фискалния стимул – и е имунизиран срещу прехосване в резултат на неефективно управление или корупция (Ангелов и Дянков, 2009).

Но данъчният стимул не е достатъчен, тъй като той не адресира проблема на хората, които тепърва навлизат на пазара на труда. Да кажем, вие завършвате гимназия или университет в кризисна година. Вашите шансове за намиране на работа са ограничени. Ако не намерите работа, след като кризата утихне ще трябва да се конкурирате с новозавършили. Перспективите изглеждат мрачни.

Освен ако не използвате кризисните години, за да подобрите допълнително вашето образование и да увеличите своята бъдеща производителност. Действително, по време на предишни кризи записаните студенти в университетски/следдипломни курсове се увеличиха с над 2 милиона. Продължаващото образование е ефективен отговор на кризата, тъй като то ви задържа извън безработицата и ви позволява да подобрите своите работни възможности.

Това изследване описва предложение за увеличаване на броя на студентите в българските университети с 30 хиляди (около 12% от броя им през 2008). Това се постига чрез създаване на програма за студентски кредити, гарантирани от правителството. Студентските кредити, предлагани конкурентно от търговските банки, ще покриват до 50% от разходите за образование. Остатъкът се покрива от директни държавни субсидии и домакинските бюджети.

Предложението е бюджетно неутрално – правителството ще харчи толкова за висше образование колкото преди. Допълнението се осигурява от създаването на студентски заеми. Програмата има и друга полза: разширяване на кредитните пазари. Едно хипотетично изчисление предполага, че разходите за студентите са приемливи: след завършване един студент, който е започнал работа, ще плаща по-малко от 10% от заплатата, за да изплати заема в рамките на 10 години. Програмата може да се насочи и по-тясно, за да се насърчи записването в определени специалности, например инженерни науки или градинарство. Тя също може да бъде настроена по начин, по който държавата финансира изцяло определени групи от студенти, например тези с най-високи оценки.

Изследването е организирано както следва. Част 1 описва записаните в университетите в България през 2007/2008. България е избрана като илюстрация поради наличие на данни. Част 2 описва предложението за създаване на програма за студентски кредити, частично гарантирана от

държавата. Част 3 е заключението.

1. Университетското образование в България

През академичната 2007/2008 година има 210000 студенти в държавни институции и още 55000 в частни колежи и университети. Общият брой е 265000.

За държавните университети, националният бюджет отпуска субсидии от 420.3 милиона лева. В допълнение, Софийският университет получава субсидия от 6.6 милиона лева, студентите получават 10 милиона под формата на транспортни субсидии (железници и градски транспорт), и около 5 милиона лева за столове и общежития. Общо, държавата плаща 442 милиона лева.

В допълнение, студентите плащат около 100 милиона лева като университетски такси и други 100 милиона за общежития, наеми, учебници и храна. Общо, около 3000 лева годишно е разходът за среден студент за завършване на образование. Допускаме, че образованието в частни университети е сравнимо като разход на студент. Следователно, общите разходи за университетско образование в България са приблизително 805 милиона лева или малко над 1% от БВП.

2. Как да се увеличи броят на студентите

След като знаем колко е годишният разход за един допълнителен студент, можем да изчислим разходите за увеличаване на записаните с – да кажем – 30000 студенти. Това са приблизително 95 милиона лева: 3000 лева за всеки студент плюс допълнителни средства за инвестиции. Следователно, разходите за университетско образование стават 900 милиона лева, ако не се увеличават таксите за обучение.

За да се увеличи броят на студентите, може да се създаде нова програма за студентски кредити, която да осигурява до 50% от образователните разходи. Студентските кредити ще бъдат частично гарантирани от държавата (използвайки 10% вноски като обезпечение). Държавата плаща 40% от студентските разходи като субсидия за университета, в който студентът се е записал (държавен или частен). Останалите 10% се покриват от самия студент. Ако студентът има достатъчно финансиране, може да не взема кредит.

Студентите са свободни да се запишат във всеки университет – в зависимост от приемните изпити и предпочитания. На университетите се позволява да определят своите такси и броя на студентите (в рамките на тяхната акредитация). Те поемат отговорността за управление на общежитията и столовете – те стават собственост на университетите. Като част от това предложение, университетите могат да бъдат класирани по качество, например използвайки статистика за заплатите на техните бивши студенти на пазара на труда.

Либерализацията на таксите вероятно ще доведе до определено увеличение – допускаме 10%.² Програмата за студентски кредити ще покрива до 500 милиона лева на година. Държавната гаранция се осигурява с 10% (50 милиона лева) обезпечение. Държавата също така осигурява пряка субсидия от 40% (400 милиона лева). Общо, дори след либерализацията на цените, държавният бюджет харчи 450 милиона, или същата сума като преди. Сумата дори може да е

² Според проучване сред ректорите на университетите през 2006 година, по-високите такси може да са необходими, ако са съпроводени от по-високо качество.

малко по-малка, ако някои студенти изберат да не вземат кредити.³

Стандартният кредитен договор има 10-годишен период на изплащане с гратисен период за периода на обучение (т.е. за един студент първа година, който остава в университета 5 години, ще има 5 години гратисен период, последван от 10 години на изплащане). Ако студентът напусне университета, той започва да плаща незабавно, освен ако не става въпрос за майчинство или болест.

Банките могат да предлагат различни условия, включително лихвен процент и продължителност; и студентите могат да избират от кои банки да вземат кредит.⁴ Парите се изплащат на университета всеки семестър и могат да покриват обучение, учебници, столове и общежития. Ако друга банка предлага по-добри условия, кредитът може да се рефинансира по инициатива на студента.

Един пример може да изясни какво ще бъде бремето върху студента. След завършване на магистърска степен, Иван е акумулирал 11000 лева кредитно задължение. Използвайки кредитния калкулатор на сайта www.fincity.bg (за ипотечни кредити – които са близки до предложените тук, имайки предвид държавната гаранция по студентските кредити), виждаме, че един 10-годишен срок на изплащане води до месечна вноска от 140 лева.⁵

През 2008 година средната заплата е 500 лева (това число вероятно е подценено, имайки предвид високия дял на сивата икономика).⁶ Заетите с университетска диплома получават по-висока заплата – около 800 лева (таблица 1).⁷ Допускайки годишно увеличение на заплатата от 8%,⁸ изчисляваме, че до 2018 година (средата на срока за изплащане) средната заплата за висшисти ще достигне 1600 лева. Месечната вноска би била 140/1600 или 8.8% от дохода на бившия студент средно в рамките на срока на кредита. Дори когато допуснем по-ниски начални заплати, дълговото бреме остава ниско – по-ниско сравнено със 100% премия в дохода за висшистите. Вноската може да е дори по-ниска ако се избере по-дълъг период на изплащане на кредита.⁹

³ Закон от май 2008 година създаде подобна програма за студентски кредити. Той, обаче, слага лимит на лихвените проценти, които търговските банки могат да изискват, до 2% над основния лихвен процент – или около 5.9% към момента. Това е около два пъти по-ниско от пазарния лихвен процент в момента (БНБ 2009). Втори проблем на закона е голямата намеса на Министерството на образованието при избора на банки, които да участват в програмата.

⁴ Ако кризата е дълбока и търговските банки нямат достатъчно ликвидност, за да финансират програмата за студентски кредити, правителството може да заеме средства от Световната банка или ЕБВР. Средствата отново ще минават през банките, за да се осигури конкуренция при кредитните предложения.

⁵ Ефективна лихва от 10.55% на година в левове води до месечна вноска от 142 лева. Ефективна лихва от 9.41% в евро – месечна вноска от 135 лева. Тези проценти са високи в момента заради кризата – те бяха 6-8% годишно през юни 2008 и вероятно ще се върнат до това ниво до 2011 година.

⁶ Световната банка (2008) оценява сивата икономика на 30-35% от БВП.

⁷ Според данни от 2006 от Националния статистически институт, средната заплата за заетите с висше образование е 59% по-висок от средната за страната и 100% по-висока в сравнение със средната заплата за заетите със средно образование.

⁸ Средното годишно нарастване на заплатите между 2000 и 2008 година е 10.6%.

⁹ 15-годишен период на изплащане води до месечна вноска от 117 лева. Средната заплата би била 2014 лева (през 2021) така че висшистът би плащал 6% от дохода за месечни вноски. 20-годишен кредит може да бъде изплатен с вноски от около 100 лева месечно.

Таблица 1: Сценарии за месечни вноски

Месечна заплата (левове)	650	800	1000
Годишно нарастване	8.0%	8.0%	8.0%
Месечна заплата (2018, левове)	1299	1599	1999
Месечни вноски като дял от заплата	10.8%	8.8%	7.0%

Източник: Изчисления на авторите

Тези изчисления са консервативни, тъй като те не вземат предвид ефекта на сивата икономика върху средните заплати, допускат по-нисък от досегашния ръст на заплатите и използват сегашните високи лихвени проценти за целия период на изплащане. В допълнение, студентите може да нямат нужда да заемат пари, за да финансират обучението си.

3. Заключение

По време на дълбоки финансови кризи основният фокус на икономическата политика е върху реформи, генериращи заетост. Част от тях трябва да адресират нуждите на новонавлизащите на пазара на труда. Предложението за студентска кредитна програма, описано в това изследване, прави точно това. Той има и други ползи: разширява кредитния пазар като в същото време предлага публична подкрепа чрез схема за частично гарантиране. Програмата може също да бъде настроена така, че да адресира специфични образователни нужди – например, инженерното образование. В заключение, предложената програма не струва на бюджета допълнителни средства: тя функционира в рамките на съществуващия бюджет за висше образование.

Предложената програма увеличава достъпа да университетско образование за студенти от бедни семейства, тъй като те ще трябва да покрият само 10% от образователните разходи от джоба си. Тя също така поставя студентите в центъра на университетското образование. Използването на кредит като частичен механизъм за финансиране дава повече стимули на студентите да се справят по-добре, тъй като предишни изследвания показват, че те отговарят на безплатното образование чрез намаляване на влаганите усилия (Şahin 2004). Накрая, предложението ще насърчи университетите да бъдат по-отзивчиви към нуждите на студентите и пазара. По този начин броят на студентите ще се увеличава, но също така сферите, в които пазарното търсене е най-високо, ще се увеличават пропорционално повече. Пазарът на труда ще бъде използван като сигнал за броя на студентите във всеки факултет.

Инвестициите в образование са добър отговор на кризата и има дългосрочни ползи за увеличаване на производителността на работещите. Това, от своя страна, е основният фактор за бъдещ просперитет.

References

Ангелов, Георги и Симеон Дянков, 2009, “Данъчен стимул като отговор на кризата,” достъпно на <http://www.bma-bg.org/bg/news/new-study-tax-cut>

Българска народна банка, 2009, Лихвена статистика за декември 2008.

Şahin, Ayşegül, 2004, The Incentive Effects of Higher Education Subsidies on Student Effort, *Federal Reserve Bank of New York Staff Reports*, no. 192, New York, New York.

World Bank, 2008, “Bulgaria: Investment Climate Assessment,” Washington DC.